

Popovin posliini-
tehtaan valmista-
mat upeat kannut
ovat peräisin
1800-luvun
puolivälistä.

■ Venäläisessä
posliinissa elää
maan historian
koko kirjo. Etenkin
posliinesineiden
koristelu on kautta
vuosisatojen
heijastanut
aikaansa.

Posliinin resepti

Aito posliini on läpikuultavaa, valkoista ja kovaa polttamalla valmistettua keramiikkaa, joka koostuu noin 45–55-prosenttisesti kaoliinisavesta. Lisäksi siinä on sekä kvartsia että maasälpää, kumpaakin 22–28 prosenttia.

Kaoliini tuo posliinille notkeutta ja kvartsi kestävyyttä. Maasälpä puolestaan vähentää seoksen rasvaisuutta ja täyttää sulaessaan huokoisen aineen huokokset.

Pehmeästä posliinimassasta tehdään esineitä joko valamalla, dreijaamalla tai muovailemalla. Kuivunut esine raakapoltetaan 750–1 150 asteen lämmössä. Sen jälkeen tuote peitetään lasitusnestellä ja poltetaan uudelleen korkeassa, 1 400–1 450 asteen lämpötilassa.

Maasälpä- eli kovaposliinin ohella valmistetaan myös pehmeäposliineja. Niitä ovat luuposliini, johon sekoitetaan kiilleaineeksi luutuhkaa, sekä piikiviposliini, joka sisältää piikiveä.

Luu- ja piiposliinin raakapolto tapahtuu 1 200–1 300 asteen kuumuudessa ja lasituspolto 1 050–1 100 asteessa.

Posliinin koristelun voi tehdä joko raakaposliinin pintaan ennen lasitusta tai lasituksen pinnalle. Jälkimmäinen tapa vaatii vielä ns. väripolton, jonka lämpötila vaihtelee värimateriaalin mukaan. Poltossa värit sulavat kiinni lasitteeseen.

Keisareista oligarkkeihin

Venäläinen posliini on aikansa peili

Pekka T. Heikura

Posliinivalmistuksen osaaminen oli 1700-luvulla hieno taito. Venäjän valtakunta uudistanut **Pietari Suuri** (1672–1725) yritti saada sen salit selville rakentaakseen oman posliinitehtaan, mutta alan eurooppalaisilta edelläkävijöiltä eli saksalaisilta ei tietoa tihkunut.

Mikä ei Pietarilta onnistunut, sen toteutti hänen tyttärensä. Keisarinna **Elisabetin** (1709–1762) vuonna 1744 perustamasta Nevan posliinitehtaasta tuli menestys – kotimaisin voimin ilman ulkomaista apua.

Menestyksen alkutahdit soitti lahjakas papinpoika **Dmitri Vinogradov** (1720–1758), joka oli opiskellut saksalaisessa Marburgin yliopistossa kemistiksi.

Vinogradovin lähtökohta oli, että posliinivalmistuksessa on kyse kemiasta. Hän teki kokeen toisensa jälkeen, kunnes täydellinen posliinimassa vuonna 1746 näki päivänvalon ja pääsi Nevan tehtaan uuneihin. Raaka-aineen savi tuli Orenburgista eteläiseltä Uralilta ja kvartsi Anuksesta.

Vuoteen 1750 mennessä tehtaan tuotteet olivat saavuttaneet tason, jonka Vinogradov arveli kelpaavan itselleen keisarinnalle, ja Elisabet sai syntymäpäivälahjaksi upean posliinisen nuuskarasian.

Sen jälkeen tuotanto pääsi kunnolla vauhtiin. Vinogradovin vuonna 1756 käynnistämä uusi uuni mahdollisti kookkaidenkin tuotteiden valmistuksen. Tehtaan ensimmäinen kokonainen serviisi luovutettiin Elisabetille 1750-luvun lopulla.

Raskas työtaakka vaati kuitenkin veronsa. Kun tehdasta johtanut paroni **Ivan Tšerkasov** vielä jatkuvasti kritisoi

Dmitri Vinogradovin vuonna 1749 luoma malja kuuluu tätä nykyä Eremitaasin taidekokoelmiin.

tä merkittävimpiä oli keisarinnan rakastajalleen **Grigori Orloville** tilaama ylellinen astiasto. Huikea 300-osainen kokoelma kahvi-, tee- ja ateriat-astioita oli posliinimestarina työskennelleen maaorjan, sittemmin Venäjän taideakatemian professoriksi kohonneen **Gavril Kozlovin** käsialaa.

Valtaosan tehtaan muustakin tuotannosta tilasi nimenomaan hovi, sillä kalliisiin ylellisyystavaroihin ei muilla juuri ollut varaa. Kun tehdas vuonna 1794 tuotti posliinia 65 000 ruplan edestä, hovi osti sitä 40 000 ruplalla, ja muu myynti toi laitoksen kassaan 8 000 ruplaa. Osa esineistä jäi myymättä, joten niitä oli sittemmin pakko myydä huutokaupoissa alihintaan.

Yksityiset yrittäjät

1700-luvun lopulla Venäjällä alkoi syntyä myös yksityistä posliiniteollisuutta. Varakkaat kauppiat halusivat sijoittaa ”valkoiseen kultaan”, joka lupasi huikeita voittoja.

Yksityisen sektorin keskeiseksi toimijaksi nousi Moskovon pohjoispuolella Verbilkin kylässä vuonna 1766 aloittanut – ja yhä toimiva – tehdas, jonka perusti englantilainen pankkiiri **Francis Gardner**.

Tämä hankki palvelukseensa ulkomaisia mestareita etenkin Meissenista, joten tehtaan tuotteissa oli pitkään vahva saksalainen leima. Savi tuli Ukrainan Gluhovista.

Vinogradovin ponnisteluja, tämä ratkesi juopottelemaan. Venäläisen posliinivalmistuksen isä päätyi riutuneena ennen aikaiseen hautaansa 38-vuotiaana.

Katariinan kultakausi

Vuonna 1762 Venäjän valtaistuimelle astui uusi hallitsija, **Katariina Suuri** (1729–1796). Tarmokas keisarinna ryhtyi valvomaan valppaasti Nevan tuotantolaitosta, joka vuonna 1765 sai uudeksi nimekseen Keisarillinen posliinitehdas.

Katariinan hallitusaika merkitsi tehtaan historian kultakautta. Tuotteiden laatu kehittyi huippuunsa, ja keisarinna tilasi loistoastiaston toisensa jälkeen sekä omaan käyttöönsä että lahjoiksi suosikeilleen.

Esineiden muotoilun esikuvina toimivat tuolloin Meissenista tuodut mallit. Saksalaisista kukista kehittyi ajan venäläisen posliinin vakiintunut koristeaihe. Astioiden taiteelliseen ilmaisuun vaikutti myös ranskalainen kuvanveistäjä **Jean-Dominique Rchette**, joka astui Keisarillisen posliinitehtaan palvelukseen vuonna 1779 ja toimi tehtaan muottimestarina kuolemaansa saakka.

Katariinan aikana syntyneistä esineis-

Kornilovin posliinitehdas loi 1800–1900-luvun vaihteessa upean 48-osaisen astiaston.

Keisarillisen posliinitehtaan kultakoristeinen lautanen syntyi Nikolai I:n hallitsijakaudella (1825–1855).

Laadultaan Gardnerin tehtaan tuotanto oli erittäin korkeatasoista. Myös Katariina Suuri tilasi siltä kolme ns. ritariastiasta käytettäväksi Pyhän Yrjön, Pyhän Andreuksen ja Pyhän Aleksanteri Nevskin ritarikuntien vuosittaisilla juhlapäivällisillä.

1800-luvulla Moskovan ympäristöön ilmestyi lisää yksityisiä yrityksiä. Vuosisadan lopun tärkeimmiksi tuottajiksi muodostuivat Kuznetsovin ja Kornilovin tehtaot, jotka valmistivat entistä edullisempää tavaraa. Posliini löysi vähitellen tiensä vaatimattomiinkin koteihin, joissa se syrjäytti puukulhot ja lasittamattomat saviasiati.

Haasteita posliinitehtaille toi maorjuuden lakkauttaminen vuonna 1861. Kun työntekijöistä nyt tuli vapaita kansalaisia, myös näiden työolot oli järjestettävä uudelleen.

Agitaation välineitä

Keisarillinen posliinitehdas oli 1900-luvulle tultaessa kohonnut yhdeksi alan johtavista eurooppalaisista yrityksistä. Vuoden 1917 vallankumous kuitenkin ravisteli sitä rankasti.

Tsarskoje Selon palatsiin tehty ns. purppura-astiasto oli viimeinen keisarillinen gaala-astiasto, jonka tehdas ehti tehdä ennen vallankumousta. Sen jälkeen laitos sai nimekseen Valtiollinen posliinitehdas, joka vuonna 1925 muuttui Lomonosovin posliinitehtaaksi

Kiinalainen keksintö

Posliini on kiinalainen keksintö, jonka synnyn tarkkaa ajankohtaa ei tiedetä. Varhaisimmat valkeat posliiniesineet on ajoitettu 600-luvulle.

Kiinalaiset varjelivat posliinin valmistusmenetelmää tarkasti, eivätkä esimerkiksi keskiajan arabit onnistuneet yrityksistään huolimatta selvittämään ”valkean kullan” salaisuutta.

Myös eurooppalaiset ponnistelivat pitkään ennen kuin onnistuivat posliiniteossa. Vasta saksalaisen kemistin **Johann Friedrich Böttgerin** (1682–1719) tekemät kokeet johtivat lopulta kovaposliinin keksimiseen vuonna 1709.

Hanketta tukenut Saksin vaaliruhtinas, Puolan kuningas **August II Väkevä** perusti seuraavana vuonna Euroopan ensimmäisen posliinitehtaan

Albrechtsburgin linnan lähelle Meisseniin.

Värit posliinin koristeluun kehitti – hämmästyttävän nopeasti – **Johann Gregorius Höroldt**, jonka ansiosta Meissenissa oli vuonna 1731 jo 16 värin paletti.

Meissenin tehdas yritti pitää Böttgerin keksinnön salassa. Posliinin valmistuksen taito levisi silti muuallekin Eurooppaan, ja monet kehittivät posliinireseptin itsenäisesti.

Meissenin kilpailijoiksi nousivat tehtaot muun muassa Itävallan Wienissä (1717), Ruotsin Rörstrandissa (1726), Ranskan Vincennes'ssä (1738; siirtyi Sévres'hen 1756), Saksan Ludwigsburgissa (1758) sekä Englannin Wedgwoodissa (1759).

arvostetun 1700-luvun tiedemiehen **Mihail Lomonosovin** mukaan.

Keisarilliselle tehtaalle kävi silti hyvin moneen muuhun posliinitehtaaseen verrattuna. Usea niistä joutui lopettamaan toimintansa kokonaan. Osa toki jatkoi uusissa käsissä; esimerkiksi Kuznetsovien tuotantolaitokset kansallistettiin eli siirrettiin valtion omaisuudeksi.

Ensimmäiset vallankumouksen jälkeiset vuodet olivat Neuvostoliitossa ällistyttävän vapaan luomistyön aikaa. Erilaiset avantgarde-suuntaukset kukoistivat, ja Valtiollisen posliinitehtaan muotoilijat loivat aivan uudenlaisen tuotteen, agitaatioposliiniin.

Ainutlaatuinen agitaatioposliini ajoi vallankumouksen aatteita ja ihanteita. Kuppeihin ja lautasiin ikuistettiin **V. I. Leninin** iskulauseita luokkataistelusta ja uudesta sosialistisesta moraalista sekä tunnettujen taistelijoiden kuvia. Suosituita olivat myös porvareita pilkkaavat tekstit ja kuvat.

Tavallisella neuvostokansalaisella ei kuitenkaan ollut agitaatioposliiniin varaa. Esineet päätyivät uusille vallanpitäjille ja ulkomaisille keräilijöille, joilta saadut myyntitulot helpottivat nuoren valtion taloudellista ahdinkoa.

Agitaatioposliinin kausi päättyi vuonna 1927. Kehitys kulki kohti sosialistista realismia, ja **Josif Stalin** lopetti vaarallisia pitämänsä kokeilut.

Paluu menneisyyteen

Venäläisen posliinivalmistuksen lipulaivan vaiheet ovat olleet kirjavat sen jälkeen, kun Neuvostoliitto vuonna 1991 romahti. Lomonosovin posliinitehdas ja sen upea museo kävivät jopa ulkomaisessa omistuksessa ennen kuin palasivat takaisin venäläisiin käsiin. Ostaja oli tunnettu oligarkki **Nikolai Tsvetkov**, joka antoi yrityksen naistenpäivälahjaksi vaimolleen.

Vuonna 2005 yritys otti takaisin historiallisen nimensä, eli siitä tuli jälleen Keisarillinen posliinitehdas. Tehdas on myös aloittanut aikoinaan tsaareille ja tsaaritarille valmistettujen loisteliiden astiastojen, maljakoiden ja pienoispatsaiden uustuotannon.

Nyky-Venäjällä vanhaa venäläistä posliinia, huippukallista agitaatioposliinin uustuotantoa ja vielä kalliimpia alkuperäisiä 1920-luvun esineitä ostavat ne, jotka eivät peittele menestystään eivätkä rikastumistaan. Tässä suhteessa on palattu takaisin 1700-luvulle. □

Kirjoittaja on historioitsija ja vapaa toimittaja.

Niin miehet, naiset kuin lapsetkin puolustivat sosialismia myös posliinin muodossa.

Sirppi ja vasara päätyivät somistamaan posliinia pian lokakuun vallankumouksen jälkeen.

Vallankumousjohtaja Leninin kasvot löytyivät Neuvostoliitossa mitä yllättävimmistä paikoista.